

VESLAVA ČIŽIK-PROKAŠEVA

Lietuvių kalbos institutas

mokslinių tyrimų kryptys: morfosintaksė, semantika,
tipologija, gramatinės hierarchijos.

DOI

DVIEJŲ / TRIJŲ SAKININIŲ PRIEVEIKSMIŲ VIETA LIETUVIŲ KALBOS SAKINIUOSE

The Position of Two/Three Sentence
Adverbs in Lithuanian Sentences

ANOTACIJA

Šio straipsnio tyrimo objektas – sakiniųrieveksmių vartojimo sakinyje vieta. Remiantis rastais pavyzdžiais, straipsnyje nustatomi dviejų / trijųrieveksmių išsidėstymo viename sakinyje modeliai. Bandoma išsiaiškinti, ar tikrairieveksmio vieta sakinyje yra visiškai laisva, ir du / trysrieveksmiai gali būti pavartoti viename sakinyje bet kurioje to sakinio pozicijoje? Nustatoma, kur dažniausiai yra vartojami sakininiairieveksmiai. Straipsnyje daugiausia remiamasi pavyzdžiais iš Kauno VDU Kompiuterinės lingvistikos centro sudaryto *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* ir pavyzdžiais, rastais naudojant interneto paieškos sistemą *Google*.

ESMINIAI ŽODŽIAI: sakininiairieveksmiai,rieveksmių išsidėstymo tvarka, sakinių su dviemrieveksmiais modeliai.

ANNOTATION

The article focuses on the position of sentence adverbs in a sentence. Based on the examples found in the study, the article establishes the models of positioning two/three adverbs in a single sentence. It is attempted to determine whether an adverb can indeed appear freely in a sentence and whether two or three adverbs can be used in any position of a single sentence. It was found in which position sentence adverbs are used most commonly. The article mostly refers to the examples taken from the *Corpus of Contemporary Lithuanian*

Language developed by the Centre of Computational Linguistics of Kaunas Vytautas Magnus University and the examples found through the web search engine *Google*.

KEYWORDS: sentence adverbs, positioning of adverbs, models of sentences with two adverbs.

1. ĮVADAS

Iki šiol kalbininkai nesutaria, arrieveiksmiai sakinio struktūroje yra adjunktai (angl. *adjuncts*) ar specifikatoriai (angl. *specifiers*)¹. Tradiciniu požiūriurieveiksmiai yra adjunktai², todėl jų vieta sakinyje yra laisva, pvz.:

- a) *The situation **suddenly** changed* ‘Aplinkybės staiga pasikeitė’.
- b) *The situation changed **suddenly*** ‘Aplinkybės pasikeitė staiga’.
- c) ***Suddenly**, the situation changed* ‘Staiga pasikeitė aplinkybės’.

Prieveiksmius imta traktuoti kaip specifikatorius³ išleidus Guglielmo Cinque’ės knygą *Adverbs and Functional Heads: A Cross-linguistic Perspective*. Jis nustatė, kad sakininiairieveiksmiai (angl. *clausal, sentential adverbs*), kurie išreiškia nuosaką, modalumą, laiką, veikslą, rūšį, sakinyje išsidėsto tam tikra nustatyta tvarka. Knygoje jis pateikė daugybę dviejųrieveiksmių tvarkos sakinyje pavyzdžių iš įvairių kalbų (žr. Cinque 1999). Jo nuomone,rieveiksmių tvarka visose kalbose yra griežtai apibrėžta: jeigu viename sakinyje vartojami bent durieveiksmiai, tai jų eilės tvarka priklauso nuo universaliosrieveiksmių hierarchijos (angl. *the universal hierarchy of clausal functional projections*)⁴, kurią lemia pačių sakinių struktūra irrieveiksmių semantika⁵. G. Cinque’ės hierarchija taikyta įvairioms kalboms⁶, net lietuvių kalbosrieveiksmiams (žr. Čižik-Prokaševa 2018). Veslava Čižik-Prokaševa nustatė, kad G. Cinque’ėsrieveiksmių hierarchija nėra universalinė, lietuvių kalbos duomenys negali jos patvirtinti, kadangi lietuvių kalboje tam tikrais atvejais vienusrieveiksmius sakinyje yra

¹ Erikas Zymanas (2011–2012: 13) nurodo keturiasrieveiksmių aiškinimo hipotezes: *Adjunction Hypothesis, Extended Projection Hypothesis, Multiple Specs Hypothesis* ir *AdvP-in-Spec Hypothesis*. Apie jas plačiau žr. Čižik-Prokaševa 2018: 150.

² Plačiau apie adjunktų sąvoką žr.: Holvoet, Pajėdienė 2005: 96; Holvoet 2009: 76t.

³ Plačiau apie specifikatorių sąvoką žr. Holvoet 2009: 86tt.

⁴ Plačiau apie šią hierarchiją žr. Čižik-Prokaševa 2018: 151t.

⁵ Trumpai apie panašias ir skirtingas nuomones žr. Čižik-Prokaševa 2018: 152t ir ten nurodytą literatūrą.

⁶ Pz., bandyta taikyti turkų (žr. Wilson, Saygin 2001), švedų (žr. Beijer 2002), hindi (žr. Bhatia 2006), anglų (žr. Zyman 2011–2012) kalbosrieveiksmiams.

linkstama vartoti prieš kitus, bet dažniausiai vis dėlto dviejųrieveksmių tvarka sakinyje vienas kito atžvilgiu yra laisva ir gali įvairuoti. Tai reikiat, kad lietuvių kalbosrieveksmiai pagal semantiką nesudaro jokios hierarchijos, vadinasi, G. Cinque'ėsrieveksmių hierarchija negali būti naudojama kaip argumentas, patvirtinantis, jogrieveksmiai sakinyje yra specifikatoriai⁷. Iškiloklausimas: jei lietuvių kalboje sakiniųrieveksmių tvarka tiesiogiai nepriklauso nuo jų semantikos, gal ji dažniausiai yra apibrėžta, o ne laisva, kaip buvo manoma iki šiol?

Šiame straipsnyje bus aprašyta lietuvių kalbos sakiniųrieveksmių išsidėstymo sakinyje tvarka ir bus nustatyti visi pasitaikę dviejų / trijųrieveksmių vartojimo viename sakinyje modeliai. Surinktų sakinių pagrindu bus bandoma nustatyti, ar tikrairieveksmio vieta sakinyje yra visiškai laisva, ir du / trysrieveksmiai gali būti pavartoti viename sakinyje bet kurioje to sakinio pozicijoje; kur dažniausiai yra vartojami sakininiairieveksmiai; kuri padėtis gali būti laikoma neutralia, pamatine. Straipsnyje taikomi aprašomasis analitinis ir gretinamosios analizės metodai. Kiekybiškai apibendrinus tyrimo duomenis bus nustatytirieveksmių vartojimo sakinyje polinkiai.

Šio straipsnio antrajame skyriuje trumpai pristatoma sakininiorieveksmio (aplinkybės) samprata; trečiajame skyriuje trumpai aptariamos lietuvių kalbosrieveksmiams priskiriamos vietos sakinyje; ketvirtajame skyriuje apžvelgiami rasti tarp surinktų sakinių dviejų / trijųrieveksmių išsidėstymo sakinyje modeliai; paskutiniame, penktajame, skyriuje viskas apibendrinama.

Straipsnyje daugiausia remiamasi pavyzdžiais iš Kauno VDU Kompiuterinės lingvistikos centro sudaryto *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (toliau – DLKT⁸) ir pavyzdžiais, rastais naudojant interneto paieškos sistemą *Google* (šiame darbe jie pateikiami su internetinio puslapio nuoroda⁹); keli pavyzdžiai yra iš antrojo *Lietuvių kalbos gramatikos* tomo (Ulvydas, red., 1971) ir keli – iš *Lietuvių kalbos žodyno* (elektroninis leidimas, toliau – LKŽe). Apžvelgta 1000 pavyzdžių¹⁰.

⁷ Apie G. Cinque'ės hierarchijos trūkumus dar žr.: Bobaljik 1999; Wilson and Saygin 2001; Wenger 2009.

⁸ Prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt> [žiūrėta 2014 m. pabaiga, 2015 m. pradžia, 2017 m.].

⁹ Kai kurie pateikiami sakiniai yra perrašyti lietuviškomis raidėmis.

¹⁰ Buvo surinkti įvairūs sakiniai: vientisiniai, sudėtiniai, nepilnieji. Pagrindinė sąlyga – du įvairios semantikos sakininiairieveksmiai tame pačiame sakinyje ar sakinio dėmenyje. Apžvelgiamų sakiniųrieveksmių sąrašas yra pateiktas straipsnio pabaigoje, 1 priede. Tas sąrašas remiasi G. Cinque'ėsrieveksmių klasifikacija. Nustatant dažnumą skaičiuojami ir tų pačiųrieveksmių atskiri pavartojimo atvejai. Į aprašą neįtraukti sakiniai su dviemrieveksmiai, kai vienasrieveksmis modifikuoja kitą, pvz.: *Kartais išvydavo ją einančią greta ir tarsi atsitiktinai paslystančią, krentančią jam į glėbį. O gal visai neatsitiktinai?* DLKT; *Taip ir yra! Kažin ką prisiminė, o gal visai netyčia taip išėjo, gal tik toks po ranka pasitaikė* DLKT. Taip pat neįtraukti ir sakiniai su įterpiniais,

2. SAKININIO PRIEVEIKSMIO (APLINKYBĖS) SAMPRATA

Lietuvių kalbos gramatikos darbuoserieveiksmis nagrinėjamas pagal semantines ir gramatines reikšmes, aptariama jo daryba, laipsniavimas (žr.: Kruopas, red., 1957: 505tt; Stundžia, red., 1997: 189tt; Schleicher 1856: 218tt; Kuršaitis 2013: 241t, 271t, 273t, 399tt, 422; Palionis, sud., 1957: 138tt; Otrębski 1956: 282tt). Pirmąrieveiksmio apibrėžimą pateikė Jonas Jablonskis savo 1922 m. gramatikoje: „Prieveiksmis yra nekaitoma (nelinksniuojama ir neasmenuojama) kalbos dalis, kuri sakinyje eina aplinkybės žodžiu“ (Jablonskis 1997: 162). Išsamiausiasrieveiksmio apibrėžimas pateiktas *Lietuvių kalbos gramatikoje II*: „Prieveiksmis yra nelinksniuojama ir neasmenuojama savarankiška kalbos dalis, reiškianti veiksmo, būsenos, ypatybės, o retkarčiais ir daikto kokybinį ar kiekybinį požymį ir įvairias veiksmo ar būsenos pasireiškimo aplinkybes (vietą, laiką, priežastį, tikslą ir kt.)“ (Ulvydas, red., 1971: 425)¹¹. Apytikriairieveiksmius, susijusius su veiksmu, mes galime skirstyti į predikatorieveiksmius ir sakiničiusrieveiksmius¹². Palyginkite šiuos pavyzdžius:

- a) *Jis tikrai pasisveikino.*
- b) *Jis gražiai pasisveikino.*

Sakinyje (a)rieveiksmis *tikrai* modifikuoja visą sakinį *jis pasisveikino*, o sakinyje (b)rieveiksmis modifikuoja sakinio predikatą – nurodo, kad veiksmas buvo atliktas tam tikru būdu.

Sakininisrieveiksmis (aplinkybė) – tairieveiksmis (aplinkybė), modifikuojantis ne predikaciją, o visą užbaigtą sakinį¹³, turintį savo modalumą, laiko

nes laikomasi nuomonės, kad jie apibūdina kalbančiojo atliekamą kalbos aktą, o ne patį sakinį (plg. „įterpinys – žodis, žodžių junginys ar sakinio dėmuo, reiškiantis kalbėtojo požiūrį į kalbamą dalyką ar su juo susijusias papildomas pastabas“ (Morkūnas, sud., 2008: 227); „gramatiškai nesusietus įterpinius nelabai tinka vadinti sakinio dalimis, nes jie nėra tikrieji gramatiniai sakinio nariai, o tik prasminiai, kito plano sakinio turinio papildymai“ (Labutis 1998: 348).

¹¹ Trumpai variant,rieveiksmis – tai kalbos dalis, atliekanti kurios nors iš aplinkybių (sakinio dalių) funkciją. O aplinkybių skyrimas remiasi jų semantika ir jų priklausymu konkrečiai kalbos daliai (žr.: Ulvydas, red., 1976: 479; Ambrazas, red., 1985: 561; Ambrazas, red., 1996: 487; Ambrazas 1997: 489; Morkūnas, sud., 2008: 27). Vadinasi, aplinkybių skyrimo kriterijai nėra sintaksiniai. Axelis Holvoetas mano, kad tikslingiausia būtų aplinkybių ir objektų kategorijas skirti pagal sintaksinį ryšį. Plačiau apie tai ir išskylančius trūkumus žr. Holvoet 2009: 81tt, 146tt.

¹² Plg. „iš tikrųjų nėra griežtos ribos tarp predikato ir sakinio aplinkybių, o aplinkybės išsidėsto tam tikroje skalėje“ (Holvoet, Pajėdienė 2005: 96).

¹³ Plg.: „some adverbs refer to a whole statement and not just a part of it“ (<https://en.oxforddictionaries.com/grammar/sentence-adverbs>); „a sentential adverb is an adverb that

ir nuosakos požymius, ir sakiniui būdingas teisingumo sąlygas¹⁴ (žr.: Holvoet, Čižik-Prokaševa 2005: 66; Holvoet, Pajėdienė 2005: 99). Predikato aplinkybės „gali modifikuoti kalbos vienetus, kurie neturi savarankiško sakinio požymių (pvz., predikato aplinkybė *meniškai* gali modifikuoti laiko ir nuosakos požymių neturinčią struktūrą *deklamuoti Maironio eilėraščius*), o sakinio aplinkybės gali modifikuoti tik tokius vienetus, kurie turi savarankiško sakinio požymius (pvz., *galbūt* gali modifikuoti *deklamavo Maironio eilėraščius*, bet ne *deklamuoti Maironio eilėraščius*“ (Holvoet, Pajėdienė 2005: 115)). Sakinio aplinkybės „modifikuoja pagrindinę sakinio predikaciją plačiąja prasme, t. y. jų įvedama papildoma predikacija specifikuoja visą pagrindinės predikacijos implikuojamą situaciją, įskaitant ir būtinuosius jos dalyvius (plg. *Tėvas jau pavalgė*), arba jos modifikuoja pačią propoziciją apie tą situaciją, pavyzdžiui, vertina šią propoziciją tikimybės požūriu (plg. *Galbūt tėvas jau pavalgė*)“ (Holvoet, Mikulskas 2009: 8).

Užsienio literatūroje nurodomi tokie apribojimai, taikomi sakiniamsrieveiksmiams¹⁵:

- a) sakininiairieveiksmiai negali būti vartojami klausiamuosiuose sakiniuose, pvz., **Will John probably / certainly / evidently come?* Plg. **Ar Jonas greičiausiai / tikriausiai / galbūt ateis?*;
- b) sakininiairieveiksmiai negali būti vartojami sąlygos sakiniuose, pvz., **If the socialists probably / possibly / evidently / undoubtedly win the elections, the rich will worry about a luxury tax.* Plg. **Jei socialistai greičiausiai / tikriausiai / galbūt laimės rinkimus, turtuoliai mokės prabangos mokesčių*;
- c) sakininiairieveiksmiai negali būti vartojami liepiamuosiuose sakiniuose, pvz., **Probably / certainly / evidently go away!* Plg. **Jonai, greičiausiai / tikriausiai / galbūt išeik!*
- d) jie negali būti paneigti ir nepatenka į neigimo aprėptį, pvz.: *Probably / possibly / evidently / undoubtedly, the socialists won the elections* ir **Improbably / impossibly / not evidently / doubtfully, the socialists won the elections.* Plg.: *Petras greičiausiai / tikriausiai / galbūt užmigs* ir **Petras ne greičiausiai / ne tikriausiai / ne galbūt užmigs*; *The conservatives probably / possibly / evidently / undoubtedly didn't win the elections* ir **The conservatives didn't probably / possibly / evidently / undoubtedly win the elections.*

modifies a whole sentence or clause“ (<https://www.cambridge.org/grammarandbeyond/grammar-practice-activities/2017/06/teaching-sentential-adverbs-and-adverbials>).

¹⁴ Plg. „modal (sentential) adverbs should be interpreted as predicates over the truth of the proposition expressed by the respective sentence and that sentences with modal adverbs express two propositions“ (Bellert 1977: 345).

¹⁵ Pažymėtina, kad kai kurie autoriai savo straipsnių, knygų pavadinimuose vartoja terminą *sentential adverbs*, o pačiame tekste vartoja terminą *modal adverbs* (pvz.: Bellert 1977; Cruschina 2010).

Plg. *Konservatoriai greičiausiai / tikriausiai / galbūt nelaimės* ir **Konservatoriai ne greičiausiai / ne tikriausiai / ne galbūt laimės*.

Plačiau žr.: Bellert 1977; Piñón 2006; Cruschina 2010 ir ten nurodomą literatūrą. Tokie apribojimai tinka ne visiems šiame straipsnyje aptariamiems sakiniams prievėksmams¹⁶.

3. PRIEVEIKSMIŲ VIETA SAKINYJE

Kaip žinia, lietuvių kalbos žodžių tvarka pirmiausia priklauso nuo žodžių sintaksinių ryšių ir prasminių santykių sakinyje, taip pat ir nuo to, ar sakinys aktualiai skaidomas, ar ne, ar jame norima kažką pabrėžti, išryškinti. Lietuvių kalboje sakinio branduolį paprastai sudaro tarinys, veiksnys ir objektas, kartais – aplinkybė. Lietuvių kalbos trinariuose modeliuose neutrali ir bendrinėje kalboje vyraujanti tvarka yra **SVO**, pvz., *Vaikas skaito knygą*, nors pragmatiniais sumetimais visi šio sakinio žodžiai gali užimti bet kurią sakinio vietą (taisyklinę gali būti visi šeši šio sakinio variantai). Todėl teigiama, kad lietuvių kalbos žodžių tvarka yra laisva¹⁷, ji daugiausia priklauso nuo žodžių prasminių santykių sakinyje, nuo aktualiosios skaidos, konteksto, ją lemia situacija, noras išryškinti ir pabrėžti tam tikras sakinio dalis (daugiau žr.: Balkevičius 1963: 25t; Sirtautas, Grenda 1988: 194tt; Ambrazas, red., 1996: 645tt; Labutis 1998: 24t; Ambrazas 2006: 66tt). *Lietuvių kalbos gramatikos* ir *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos* skyriuose, skirtuose prievėksmams, nėra aptariama jų vieta sakinyje (žr.: Ulvydas, red., 1971: 425tt; Ambrazas, red., 1996: 410tt). Šiek tiek informacijos galima atrasti skyriuje apie žodžių junginio dėmenų tvarką. Veiksmažodinių junginių skyriuje nurodoma, kad „prieveiksmių neutrali ir vyraujanti vieta – prieš veiksmažodį (**AdvV**)“, kad „ji yra būdingiausia būdo prievėksmams ir atitinkamos reikšmės linksnių formoms bei prielinksninėms konstrukcijoms, taip pat vietos, laiko ir priežasties prievėksmams, neatitinkantiems vardažodžių formų“, tokie prievėksmiai „eina po veiksmažodžio tik turėdami pagrindinę reikšmės krūvį“ (Ambrazas, red., 1996: 653; dar žr. Ambrazas 2006: 75t). Apie kitų prievėksmių vietą rašoma, kad ji labiau įvairuoja, o didesnį reikšmės

¹⁶ Primenu, kad apžvelgiamų sakinių prievėksmių sąrašas yra pateiktas straipsnio pabaigoje, 1 priede.

¹⁷ Lietuvių kalboje skiriami tik keli gramatiškai apibrėžtos žodžių tvarkos atvejai, pvz.: prielinksnių vieta prieš daiktavardžių ar įvardžių linksnius, neiginio vieta prieš neiginį žodį, klausiamųjų dalelyčių vieta sakinio pradžioje, pažymimojo sakinio šalutinio dėmens vieta po pažymimojo žodžio (žr.: Ambrazas, red., 1996: 646; Sirtautas, Grenda 1988: 196tt).

krūvį turintysrieveksmiai arba nukeliami po veiksmažodžio, arba atkeliami į sakinio pradžią (žr. Ambrazas, red., 1996: 653t). Būdvardinių junginių skyriu-je nurodoma, kad „rieveksmių iprastinė ir neutrali vieta – prieš būdvardžius (**AdvAdj**)“ (žr. Ambrazas, red., 1996: 656). Rieveksminių junginių skyriu-je nurodoma, kad „rieveksmiai eina prieš tuosrieveksmius, kurių reikšmę pažymi (**AdvAdv**)“ (Ambrazas, red., 1996: 657). Dar galima rasti informacijo-je, kad „tam tikrais atvejais (pvz., antraštėse) rieveksmiai gali šlietis net prie daiktavardžių, plg.: *Vilnius šiandieną; Mūsų kaimas vakar (rytoj)*“ (Ambrazas, red., 1996: 410).

Šiose gramatikose užsimenama ir apie atvejus, kai sakinyje pavartojami du ar keli skirtingos reikšmės rieveksmiai: neutraliais atvejais būdo rieveksmiai eina tiesiog prieš veiksmažodį, o kiti rieveksmiai – prieš būdo rieveksmius. Pateikiami trys pavyzdžiai: *Jis visada ramiai miega. Rugiai šiemet gražiai ža-liuoja. Mes vakar tyčia ilgai laukėm*¹⁸ (Ambrazas, red., 1996: 654). Taip pat nu-rodoma, kad „pabrėžiami ar su kontekstu susieti būdo rieveksmiai gali eiti ir sakinio pradžioje prieš kitus rieveksmius: *Šuoliais jis beveik niekada nebėg-davo*“ (Ambrazas, red., 1996: 654; Ambrazas 2006: 76).

Yra atvejų, kai rieveksmių vieta negali būti pakeista, tai junginiai, kurių pa-grindinis dėmuo yra nelyginamoji kokybinio rieveksmio forma, o priklausomo-sis – kiekybinis laipsnio ir intensyvumo reikšmės rieveksmis, jie rodo kie-kybinius santykius (pvz.: *visiškai kvailai, be galo maloniai, labai gerai*); junginiai, sudaryti iš dviejų kiekybinių rieveksmių (pvz.: *labai daug, neįtikėtina mažai*); junginiai, kurių pagrindinis dėmuo yra aukštesniojo laipsnio rieveksmis (pvz., *dvigubai greičiau, pastebimai trumpiau*); junginiai, sudaryti iš dviejų kokybinių rieveksmių, rodantys pažymimuosius santykius (pvz.: *tamsiai mėlynai, žaibiš-kai greitai, pasakiškai gražiai*) (plačiau žr. Valiulytė 1976: 271tt). Tokie atvejai neįtraukti į aprašą.

Iš to, kas pasakyta, akivaizdu, kad lietuvių kalboje rieveksmis gali būti pa-vartotas įvairiose pozicijose¹⁹, bet pagrindinė ir neutrali rieveksmio pozicija yra prieš žodį, kurį jis modifikuoja. Kadangi lietuvių kalbos sintaksės ir gra-matikos darbuose neskiriami sakininiai rieveksmiai²⁰, apie jų vietą sakiny-

¹⁸ Pažymėtina, kad trečiajame pavyzdyje išvis nėra būdo rieveksmio, pateikti du laiko ir vienas tikslo rieveksmis.

¹⁹ Specializuotų tyrimų, skirtų rieveksmių vietai sakinyje aprašyti, neatlikta. Galima rasti tik vieną kitą darbą, skirtą rieveksmių semantikai tirti, pvz.: Burov 2011; Judžentytė 2013; Butkevičiūtė 2015.

²⁰ J. Jablonskis 1922 m. gramatikoje, kalbėdamas apie iprastines aplinkybes, vartoja samplaiką sa-kinio aplinkybė (žr. Palionis, sud., 1957: 475). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* pastebima, kad „aplinkybinės reikšmės žodžių formos ir konstrukcijos, sintaksiškai priklausomos nuo tarinio,

je informacijos nėra. Užsienio literatūroje nurodoma, kad „sentential adverbs are indeed granted a certain amount of distributional freedom with respect to their placement in the sentence“ (Cruschina 2010: 5); „the grammar of sentential adverbials is flexible, because most of them can be placed at any of several points in the sentence without changing the meaning“ (<https://www.cambridge.org/grammarandbeyond/grammar-practice-activities/2017/06/teaching-sentential-adverbs-and-adverbials>).

Panagrinėkime tuos lietuvių kalbos atvejus, kai viename sakinyje vartojami du ar trys sakininiairieveksmiai.

4. SAKINIŲ SU DVIEM / TRIMIS PRIEVEIKSMIAIS MODELIAI

Kadangi lietuvių kalboje sakiniui sudaryti dažniausiai pakanka tik dviejų narių – veiksnio ir tarinio, nustatant vartojamus lietuvių kalboje sakinių modelius su dviem / trimisrieveksmiai, pirmiausia buvo atsižvelgiama įrieveksmių vietas tarinio ir veiksnio atžvilgiu – pastarieji nariai laikomi pagrindiniais. Po to žiūrima, ar kokia kita sakinio dalis yra įsiterpusi tarp šių keturių pagrindinių narių. Jeigu tarinys reikalauja dar vienos ar kelių sakinio dalių, bet jos vartojamos po šių keturių pagrindinių modelio narių ar prieš juos, tos sakinio dalys laikomos išplėstiniais sakinio nariais ir neturi įtakos sakiniųrieveksmių vartojimui. Tos sakinio dalys dažniausiai gali būti praleistos, ir sakinys nuo to prasmės atžvilgiu nenukenčia, todėl jos ir neįtraukiamos į modelį. Nustatyta, kad visus pasitaikiusius modelius galima suskirstyti į penkis tipus su potipiais. Pirmą tipą sudarytų keturi nariai: durieveksmiai, veiksnys ir tarinys; šio tipo potipį sudarytų trysrieveksmiai, veiksnys ir tarinys. Antrą tipą sudarytų penki nariai: durieveksmiai, veiksnys, tarinys ir penktas narys, kuris įsiterpia tarp pagrindinių keturių narių; šio tipo potipį – trysrieveksmiai, veiksnys, tarinys ir įsiterpęs narys. Trečią tipą sudarytų šeši nariai: veiksnys, tarinys, durieveksmiai ir du papildomi nariai, kurie įsiterpia tarp pagrindinių narių; šio tipo potipį – trysrieveksmiai, veiksnys, tarinys ir du papildomi įsiterpę nariai. Ketvirtą tipą sudarytų beasmeniai sakiniai: durieveksmiai ir tarinys (jo potipį – trysrieveksmiai ir tarinys) bei durieveksmiai, įsiterpęs narys ir tarinys. Penktą tipą sudarytų tik durieveksmiai. Visi tipai aprašyti penkiuose skyriuose.

pagal savo reikšmę gali būti siejamos su visu sakiniu“ (Ambrazas, red., 1996: 626). Angliškai išleistoje *Lietuvių kalbos gramatikoje* išskiriama modaliniųrieveksmių grupė (Ambrazas, ed., 1997: 377).

4.1. Pirmas tipas

Kaip jau buvo minėta, pirmą tipą sudaro keturi pagrindiniai nariai – du prieveiksmai ir veiksnys bei tarinys²¹. Iš šių keturių narių įmanoma sudaryti vienuolika modelių: *V-pr-pr-T*²², *V-pr-T-pr*, *V-T-pr-pr*, *pr-V-pr-T*, *pr-pr-V-T*, *pr-pr-T-V*, *pr-V-T-pr*, *T-V-pr-pr*, *T-pr-V-pr*, *T-pr-pr-V*, *pr-T-pr-V*. Pavyzdžių rasta tik su pirmais septyniais modeliais. O tokių sakinių, kuriuose tarinys būtų pavartotas prieš prieveiksnius ir veiksni, nebuvo rasta. Pirmo tipo sakinių rasta 918 (iš 1000). Jie aptariami, atsižvelgiant į jų vartojimo dažnumą.

V-pr-pr-T

Dažniausiai lietuvių kalboje du prieveiksmai vartojami po veiksnio ir prieš tarinį. Veiksnys gali būti išreikštas (žr. 1 sakinį) arba numanomas²³ (žr. 2 sakinį):

- 1) *Vargšas vaikas! Tu turbūt visai išalkai.* DLKT
- 2) *Supratau, kad niekada negalėsiu šitaip dainuoti, todėl iki šiol beveik nedainuoju.* DLKT

Tokių pavyzdžių buvo rasta 752 (iš 1000), jie sudaro 75,2 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

pr-pr-T-V

Daug rečiau lietuvių kalboje vartojamas modelis, kai du prieveiksmai vartojami tiesiogiai prieš tarinį ir veiksni, pvz.:

- 3) *Mes esame paruošę jums kai kurių pasiūlymų pratęsti vaistinių profilio nekeitimo terminą bent kuriam nors laikui, o po to turbūt nusistovės rinkos dėsni: jeigu viena užsidarys, tai atsidadarys kita.* DLKT
- 4) *Žygio dalyviai nakvodavo tuose miesteliuose, kuriuose kadaise paprastai apsistodavo ir pašto žygūnai.* (<http://klaipeda.diena.lt/naujienos/klaipeda/miesto-pulsas/pasto-kelyje-nuotykliai-633510#.VKEBBzSUc5s>)

²¹ Tarp jų kartais būna įsiterpusių sakinio dalių palydovų ar kitų sakinio dalių, pvz.: pažymins (žr. 3, 4, 36, 37 sakinius), jungtukas (žr. 4, 5 sakinius), įterpinys (žr. 18 sakinį) arba įterptinis sakiny (žr. 34 sakinį). Tačiau jie nėra įtraukiami į modelį dėl savo antraeilio vaidmens sakinyje ir dėl to, kad jie neturi jokios įtakos prieveiksmių vietai sakinyje.

²² Straipsnyje vartojami tokie sutrumpinimai: **pr** – prieveiksmais, **V** – veiksnys, **T** – tarinys, **T₁** – sudėtinio ar suvestinio tarinio pirmasis narys, **T₂** – sudėtinio ar suvestinio tarinio antrasis narys, **P** – papildinys, **Apl** – aplinkybė. Nors pavyzdžiuose tiriamieji prieveiksmai atlieka aplinkybės funkciją, visuose nagrinėjamuose modeliuose sakininiai prieveiksmai žymimi santrumpa **pr**, o ne **Apl** – taip jie diferencijuojami nuo kitų sakinyje vartojamų aplinkybių.

²³ Taip būna dažniausiai tais atvejais, kai prieveiksmai yra vartojami sudėtinio sakinio antrajame dėmenyje, o veiksnys nurodomas pirmajame sudėtinio sakinio dėmenyje.

Tokių pavyzdžių buvo rasta 37, jie sudaro 3,7 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

pr-pr-V-T

Beveik tiek pat, kiek ką tik aprašytas modelis, lietuvių kalboje vartojamas ir modelis, kai du prieveiksmiai vartojami tiesiogiai prieš veiksnį ir tarinį, pvz.:

- 5) *Jameso manymu, yra atvirkščiai: iš pradžių žmogus turi veikti tartum šie principai egzistuoti, paskui galbūt jie ir pasitvirtins.* DLKT
- 6) *Po šalnų, kai jau paprastai derlius būna nuimtas, soduose ir laukuose galima surinkti viską, ką randi ant žemės, ir už tai niekas nebaudžia.* (<http://www.delfi.lt/verslas/kaimas/nemokamas-budas-apsirupinti-darzoemis-kurio-jus-greiciausiai-nezinojote.d?id=66348850>)

Tokių pavyzdžių buvo rasta 36, jie sudaro 3,6 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

V-pr-T-pr

Dar rečiau lietuvių kalboje vartojamas modelis, kai vienas prieveiksmis vartojamas prieš tarinį, o kitas – po jo, ir jie visi eina po veiksnio, pvz.:

- 7) *Dažniausiai nesigilindami galvojame, kad vaikas blogai elgiasi tyčia, nes tiesiog „nenori“ būti geras.* (http://www.psichoterapija-jums.lt/Straipsniai-kaip_bendrauti_su_mazais_vaikais.htm)
- 8) *Nors į Lietuvą jie visada atvyksta trumpam, tačiau visada randa laiko apkabinti ir ištarti gerą žodį kiekvienam jų globojamam vaikui iš mūsų mokyklos.* (<http://www.spec.simnas.lm.lt/?paged=3>)

Tokių pavyzdžių buvo rasta 13, jie sudaro 1,3 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

V-T-pr-pr

Dar rečiau lietuvių kalboje vartojamas modelis, kai abu prieveiksmiai vartojami po veiksnio ir tarinio, pvz.:

- 9) *Mažas vaikas nesielgia blogai tyčia – jis neturi pakankamai patirties ir nežino, kad mušamam skauda.* (<http://www.manosveikata.lt/lt/temos/tevai-ir-vaikai/kai-siauteja-mazasis-tornadas>)
- 10) *Tokie talentai gimsta tik kartą ir dažniausiai netyčia.* (<http://kriu.lt/faktai/vidas-ginevicius>)

Tokių pavyzdžių buvo rasta 6, jie sudaro 0,6 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

pr-V-pr-T

Visai retai lietuvių kalboje vartojamas modelis, kai vienas prieveiksmis vartojamas prieš veiksnį, kitas – po jo, o jie abu – prieš tarinį, pvz.:

- 11) *Deja, dažniausiai mažylis vėl nuvedamas į vaikų kolektyvą jau kitą dieną, vos pagerėjus būklei.* (http://www.delfi.lt/gyvenimas/namai_ir_seima/kodel-vaikas-nuolat-serga.d?id=31314265)

- 12) **Netrukus jis trumpam stabtelėjo savo draugo namuose ir pranešė, kad pateko į avariją.** (<http://www.alietuvis.com/index.php/component/k2/item/766-nuo-jav-teisesaugos-besislapstes-nusikaltelis-lenkas-sugrazintas-i-cikaga>)

Tokių pavyzdžių buvo rasta 5, jie sudaro 0,5 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

pr-V-T-pr

Dar vienas lietuvių kalboje vartojamas modelis, kai vienasrieveksmis vartojamas prieš veiksni ir prieš tarinį, o kitas – po jų, pvz.:

- 13) **Žūklės niuansai. Ar visada karšiai elgiasi tipiškai?** (<http://www.15min.lt/naujiena/laisvalaikis/zukle/zukles-niuansai-ar-visada-karsiai-elgiasi-tipiskai-144-167051>)

- 14) **Turbūt jiedu nedraugauja jau.** LKŽe

Tokių pavyzdžių buvo rasta 2, jie sudaro 0,2 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

Pirmam tipui priklausytų ir modeliai, kuriuos sudaro penki žodžiai, bet keturi nariai – tai sakiniai, kurie turi suvestinį arba sudurtinį tarinį. Tokie būtų modelio **V-T₁-pr-pr-T₂**, modelio **pr-V-T₁-pr-T₂** ir modelio **V-T₁-pr-T₂-pr** sakiniai.

V-T₁-pr-pr-T₂

Tokio modelio sakiniuose durieveksmiai eina po veiksmažodžio formos ir prieš bendratį (žr. 15, 16 sakinius) arba prieš vardinę dalį (žr. 17, 18 sakinius). Taip yra todėl, kadrieveksmiai „labiau“ modifikuoja bendratį arba vardinę tarinio dalį nei veiksmažodžio formą. Tokiuose sakiniuose veiksnys gali būti numanomas:

- 15) **Pagavęs kamuolį ir nukritęs nuo motociklo, jis privalėjo skubiai vėl apžergti „plieninį žirgelį“.** DLKT
- 16) **Jeigu pas Tvaronienę pasiliks, gal bus labai geras kaimynas, bet ne toks, su kuriuo norėtum visada kartu būti.** DLKT
- 17) **Būtent dėl šių savybių jis buvo kažkada beveik išvogtas iš Karinių jūrų pajėgų vyriausiojo štabo žvalgybos valdybos, sėkmingai ir ramiai kopė karjeros laiptais KGB 1-ojoje vyriausiojoje valdyboje.** DLKT
- 18) **Minkštimas, priešingai, yra visada beveik toks pat – baltas, sultingas ir gaivinantis.** (http://.lt/www.granini_lt_lt/atrask-m-s-prekinzenkla/273/)

Tokio modelio sakinių rasta 13. Vienas iš šių sakinių turėjo dar sudėtingesnę tarinį:

- 19) **Panašumų yra dar daugiau: Darbo partijos lyderis Viktoras šiandien išvykęs į komandiruotę Rusijoje, o „Rubikon“ partijos lyderį Artūrą tuomet**

reikalai buvo prispyrę skubiai trumpam emigruoti į Varšuvą. (<http://racas.lt/kas-lietuvoje-siandien-zino-daugiausiai/>)

pr-V-T₁-pr- T₂

Šio modelio sakinyje vienas prievoksmis eina prieš veiksnį ir tarinio jungtį, o kitas – po jų ir prieš tarinio vardinę dalį. Buvo rastas tik 1 toks sakiny:

- 20) *Neuromokslininkai nustatė, kad tiek žmonių, tiek gyvūnų atmintis atkuria informaciją po kelių valandų nuo jos įsisavinimo, nepaisant to, kad trumpam laikotarpiui ji buvo visai pamiršta.* (<http://www.delfi.lt/mokslas/mokslas/kodel-mes-labai-greitai-pamirstame-naujus-vardus.d?id=61221477>)

V-T₁-pr-T₂-pr

Šiame modelyje veiksnys (numanomas) ir suvestinio tarinio veiksmožodinė forma eina pradžioje, po jų – vienas prievoksmis, bendratis ir kitas prievoksmis. Rastas tik 1 toks sakiny:

- 21) *Žinau, kad nemoku tyčia daryti blogai ir visomis išgalėmis stengiuosi būti padoresnė už bet kokio įstatymo, atitinkančio Žmogiškos Sąžinės reikalavimus, deklaruojamas vertes.* (<http://www.spauda.lt/plato/politika.htm>)

4.1.1. Šio tipo potipį sudaro modeliai iš trijų prievoksmių ir veiksnio su tariniu. Kaip ir atveju su dviem prievoksmiais, taip ir su trimis prievoksmiais vėra modelis, kai prievoksmiai vartojami prieš tarinį ir po veiksnio – ***V-pr-pr-pr-T***. Veiksnys gali būti išreikštas arba numanomas, tarinys gali reikalauti kitų būtinųjų, bet neįtraukiamų į modelį narių, einančių po jo:

- 22) *Jis gal tyčia ilgiau matuodavo, liepdavo savo klientui čia pat pasėdėti, palaukti.* DLKT
- 23) *Šis rūpestis – tėvo, kuris savo jauniausiąjį sūnų paskutinį kartą matė 1914 m. ir po to daugiau niekada neregėjo: nors A. Einšteinas po karo daug kartų lankėsi Europoje, niekada nepanoro susitikti su Eduardu.* DLKT
- 24) *Iš tikrųjų nereikėtų piktnaudžiauti žmonių valia ir vis taip neapibrėžtai nieko nesakyti ir galvoti, kad gal kartais dar ištempsim 5 metus.* DLKT
- Tokių pavyzdžių buvo rasta 41, jie sudaro 4,1 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

Daug rečiau vartojamas modelis ***pr-pr-pr-T-V***, kai prievoksmiai eina prieš tarinį, o veiksnys – po jų. Tokių pavyzdžių rasta tik keturi:

- 25) *Nuėmus gipsą, paprastai dar ilgokai vargina tinimai.* DLKT

- 26) [...] amerikiečių jaunuoliai pirmiausia parašo savo vardą ir pavardę, po to varijuoja lytis, rasė arba užsiėmimas, **dar po to dažniausiai pažymima miestas, valstija ar „amerikietis“**. DLKT

Rasti 2 modelio **V-pr-pr-T-pr** pavyzdžiai, kai du prievėksmiai vartojami prieš tarinį, o vienas – po jo:

- 27) *Būdama Lietuvoje tikrai dažnai jaučiuosi blogai todėl, kad man viskas gerai.* (<http://www.tavovaiikas.lt/veidai/daugiavaikė-emigrante-is-lietuvos-daznai-jauciuosi-blogai-todel-kad-man-viskas-gerai.d?id=64845997>)
- 28) *Ne, pirmiausia ar pratęsiam, paskui jau tarsimės vėl.* DLKT

Rasti 2 modelio **pr-pr-pr-V-T** pavyzdžiai, kai trys prievėksmiai vartojami prieš veiksnių ir tarinį:

- 29) *Trumpam viskas nutilo, paskui vėl akimirksniui viskas nurims.* DLKT
- 30) [...] -ai, nepažįstamos smailiaakės merginos su nepažįstamais sportiškais vaikinais – po tais lapais slapstėsi net apsikabinę, šitaip gal drąsiau; **paskui jau vėl visi susirinkę dundėdavome tais begaliniais bėgiais toliau...** DLKT

Rastas tik 1 modelio **V-pr-T-pr-pr** pavyzdys, kai vienas prievėksmis vartojamas prieš tarinį, o kiti du – po jo. Veiksnyš šiame sakinyje numanomas, jis turėtų būti pavartotas sakinio pradžioje:

- 31) *Jau rašiau kažkada trumpai apie kavos poveikį ir budrumą.* (<http://nassaclinics.wordpress.com/tag/kofeinas/>)

Prie šio potipio priskirtini dar du modeliai, kuriuos sudaro šeši žodžiai, penki nariai. Vieno sakinio modelis būtų **V-pr-pr-T₁-pr-T₂** – šiame sakinyje narių išsidėstymas toks: veiksnyš, du prievėksmiai, suvestinio tarinio veiksmoždinė forma, dar vienas prievėksmis, bendratis (žr. 32 sakinį). Antro sakinio modelis būtų **V-pr-T₁-pr-pr-T₂** – šiame sakinyje narių išsidėstymas toks: veiksnyš (numanomas), prievėksmis, suvestinio tarinio veiksmoždinė forma, dar du prievėksmiai, bendratis (žr. 33 sakinį):

- 32) *Atlikėjas Andrius Pojavis netrukus vėl turės trumpam išsiskirti su Milane gyvenančia šeima, nes jo laukia ypatingas koncertas gimtajame mieste – Jurbarke.* (<http://www.atlikejai.com/ugni-perejes-eurovizininkas-apojavis-ruosiasi-gimtojo-miesto-isbandymams/>)
- 33) *Matas nebeateina, nors anąkart žadėjo ir vėl netrukus apsilankyti.* (Ulvydas, red., 1971: 455)

4.2. Antras tipas

Kaip jau buvo minėta, antrą tipą sudaro penki pagrindiniai nariai: du prievėsmai, veiksny, tarinys ir penktas narys, kuris įsiterpia tarp pagrindinių keturių narių. Tuo penktu nariu gali būti papildinys arba aplinkybė. DLKT tokių pavyzdžių rasta nedaug – 57 sakiniai.

V-pr-pr-P / Apl-T

Dažniausiai antro tipo sakinių tvarka yra tokia: veiksny, du prievėsmai, papildinys (žr. 34, 35 sakinius) ar aplinkybė (žr. 36 sakinį) ir tarinys. Veiksny dažniausiai yra praleidžiamas (žr. 35, 36 sakinius):

- 34) **Senis, neva lenkdamasis pakelti nuo aslos pamestąjį raktą, tyčia ilgai jį kėlė ir klausėsi, ar nieko nėra už durų...** (<http://antologija.lt/text/jurgis-savickis-noveles/39>)
- 35) *Tada, ją išgirdęs, aš tikrai labai nustebau ir, žinoma, įsidėmėjau, kur tu dirbi, tik paskui tyčia tave erzinau.* DLKT
- 36) *Jie visada buvo šalia mūsų. Greičiausiai jie mus ir sukūrė. O paskui tyčia mūsų genų koduose užblokavo gebėjimą juos pamatyti.* DLKT

Buvo rasti 34 tokie sakiniai. Tai sudaro 3,4 proc. visų aptariamų pavyzdžių.

pr-pr-P / Apl-T-V

Daug mažiau pasitaikė tokios tvarkos modelio: du prievėsmai, papildinys (žr. 37, 38 sakinius) arba aplinkybė (žr. 39 sakinį), tarinys, veiksny. Rasti 5 tokios tvarkos modelio sakiniai:

- 37) *Mažasis Vytukas lyg negyvėlis, – po to dažnai visiems pasakodavo senasis ūkvedys, – gulėjo ant grindų.* DLKT
- 38) **Netrukus trumpam mūsų mašininę kompaniją papildė policininkas.** (<http://itervitae.lt/tag/araratas/>)
- 39) *Tad gal greitai aikštėje pasirodys antrasis Gazajevas.* DLKT

V-P-pr-pr-T / T₁T₂

Dar mažiau – tik trys atvejai – pasitaikė tokios tvarkos modelio: veiksny, papildinys, du prievėsmai, tarinys (tarinys gali būti paprastas arba suvestinis):

- 40) *Ir tas įstatymas jam paprastai visai netinka, nesgi ne dėl jo ir buvo kurtas.* DLKT
- 41) **Apie juos būtina dar parašysime.** DLKT
- 42) *Todėl Vyriausybei, atsižvelgiant į tai, reikėtų mokesčių inspektorių padidinti maždaug iki pusantro tūkstančio, bet šiais metais mes jų tikrai turbūt nesugebėsime nei surinkti, nei išmokyti.* DLKT

Kitų tvarkos modelių sakinių rasta dar mažiau – tik po vieną sakinį.

V-pr-P-pr-T: šiame modelyje papildinys yra įsiterpęs tarp dviejųrieveksmių, veiksny yra numanomas:

- 43) *Laba diena, noriu paklausti, ar gali būti, kad man alergija: maždaug prieš savaitę atsirado spuogelių ant veido, **iki šiol jų visai neturėjau**. Man 22 metai.* (http://www.sveikaszmogus.lt/Alergines_ligos1)

V-T-P-pr-pr: šiame modelyje papildinys ir durieveksmiai pavartoti po veiksnio ir tarinio, kuris šiuo atveju yra sudurtinis, tik praleista tarinio jungtis:

- 44) *Po mirties tikisi su sūnaus protekcija būti palaidota Rasose šalia motinos Patricijos, **kuri, kaip jau visos žinančios, nusinuodijusi actu kadaise po to, kai paaiškėję, jog Feliksėlis, naudodamasis jos meilės paslaugomis, spėjęs suvedžioti ir nepilnametę Zosinėlę...*** DLKT

pr-pr-T-P-V: šiame modelyje durieveksmiai eina prieš tarinį, o papildinys ir veiksnys – po tarinio:

- 45) *Dabar **gal trumpai pateiktų pozicijų deputatas A. Januška**.* DLKT

pr-P-pr-T-V: šiame modelyje papildinys yra įsiterpęs tarp dviejųrieveksmių, po jų eina tarinys ir veiksnys:

- 46) ***Iki šiol politikams visai nerūpėjo mirtingumo mažinimas Lietuvoje.*** (<http://puteikis.blogspot.com/2014/01/iki-siol-politikams-visai-nerupejo.html>)

pr-pr-V-P-T: šiame modelyje durieveksmiai eina prieš veiksnį, o papildinys ir tarinys – po veiksnio:

- 47) *[...] **čia jas supirkdavo didmeninėmis partijomis arba net iš anksto dar ne atgabentas griebė pirkliai monopolistai, o po to paprastai Nyderlandų laivais šias prekes vežė** arba į Amsterdamą [...].* DLKT

pr-P-V-pr-T: šio modelio narių išsidėstymas toks: vienasrieveksmis, papildinys, veiksnys, antrasrieveksmis, tarinys:

- 48) *Pas mus ji ir nebeatėjo, Jakubovska. **Turbūt tų siūlų kaimietė dar neatnešė.*** DLKT

Kaip buvo minėta 4.1 skyriuje, pirmam tipui priklausytų ir modelis, kurį sudaro penki žodžiai, bet keturi nariai, – tai sakiniai, kurie turi suvestinį ar sudurtinį tarinį. Buvo rasti 4 panašaus tipo sakiniai: 2 sakiniai, kuriuose vartojamas suvestinis tarinys ir tarp jo formų įsiterpę papildinys ar aplinkybė ir durieveksmiai (modelis **V-T₁-P** / **Apl-pr-pr-T₂**, žr. 49, 50 sakinius); 1 sakiny,

kuriame vartojamas suvestinis tarinys ir tarp jo formų yra įterptas papildinys (modelis **V-pr-pr-T₁-P-T₂**, žr. 51 sakinį), ir 1 sakinys, kuriame tarp suvestinio tarinio formų įsiterpę du prievėksmiai ir papildinys (modelis **V-T₁-pr-pr-P-T₂**, žr. 52 sakinį), tokie sakiniai priskirtini antram tipui:

- 49) *Galvoja, kaip jį vėl susitikti. Klausti Siunėvę, ar jie nežada ten vėl netrukus važiuoti, nelabai išėina.* DLKT
- 50) *Jei neatsiras nepageidaujamų simptomų, galite tokį maisto produktą vėl įprastai valgyti.* (http://www.mpe.lt/lt/FoodDetective/13_FoodDetective)
- 51) *Mokytojui pavyksta geriau pažinti vaikus. Penktadieniais, kai ateina tėvai, dažniausiai būtinai prašau jų dalyvauti pamokoje. Tai vaikams labai svarbu.* DLKT
- 52) *Su nuostabia pergale :), gaila nemačiau, reiks turbūt būtinai tas rungtynes atsisiųsti, kas sutinka su manim, tas ar ta spauskite patinka!* (<https://www.facebook.com/15min/posts/200713199941359>)

4.2.1. Šio tipo potipį sudaro modeliai iš trijų prievėksmių, veiksnio, tarinio ir papildinio arba aplinkybės. Tokių sakinių buvo rasta tik 5.

V-pr-pr-P-pr-T: šio modelio nariai išsidėsto tokia tvarka: veiksnys, du prievėksmiai, papildinys, dar vienas prievėksmis ir tarinys. Rasti tik 2 tokio modelio sakiniai:

- 53) *Rodoma, kaip viena motina iš pradžių grubiai čiumpa vaiką, paskui netrukus jį vėl pradeda glausti prie savęs.* DLKT
- 54) *Jie mutuoja ir įgyja monstro bruožų, jie laikosi įsikibę sąmonės, ir paskui jau jų niekad neatsikratysi.* DLKT

V-pr-pr-pr-P-T: šio modelio nariai išsidėsto tokia tvarka: veiksnys, trys prievėksmiai, papildinys ir tarinys. Pasitaikė tik 1 tokio modelio sakinis:

- 55) *Ji gal jau niekada jo nepamatys ir nebegalės to išgyventi...* DLKT

pr-pr-pr-V-P-T: šio modelio narių išsidėstymas toks: trys prievėksmiai, veiksnys, papildinys ir tarinys. Pasitaikė tik 1 tokio modelio sakinis:

- 56) *Ne, šitaip gal jau niekada niekas mūsų nebučiuos!* DLKT

pr-pr-pr-Apl-(T)-V: šio modelio nariai išsidėsto tokia tvarka: trys prievėksmiai, aplinkybė, numanomas tarinys ir veiksnys. Pasitaikė tik 1 tokio modelio sakinis:

- 57) *Bet gal jau seniai toje gatvėje vien liūdnų šmėklų buveinė.* DLKT

4.3. Trečias tipas

Kaip jau buvo minėta skyriaus pradžioje, trečią tipą sudaro šeši nariai: veiksnys, tarinys, durieveksmiai ir du papildomi nariai, kurie yra įsiterpę tarp pagrindinių narių, o potipį – trysrieveksmiai su išvardytais anksčiau nariais. Tais papildomais nariais gali būti du papildiniai arba vienas papildinys ir viena aplinkybė. Buvo rasti tik 3 tokie sakiniai.

pr-P-P-V-T-pr

Vieno sakinio modelis būtų toks: vienasrieveksmis, du papildiniai, veiksnys, tarinys, antrasrieveksmis:

- 58) ***Įprastai seneliams mergaitę jie palieka retai – tik tuomet, kai patys kur nors susiruošia kartu išeiti.*** (<http://www.15min.lt/zmones/naujiena/lietuva/viesumoje-retai-matoma-karolina-liukaityte-su-mylimuoju-arnu-jurskiu-atvyko-i-labdaros-rengini-3-461944>)

V-pr-pr-Apl-P-T

Kito šio tipo sakinio modelis būtų toks: veiksnys (numanomas), durieveksmiai, aplinkybė, papildinys, tarinys:

- 59) ***Tikisi, gal kartais stipriai kainas nuleisime.*** DLKT

pr-V-pr-pr-P-Apl-T

Kitas sakinyss priklausytų šio tipo potipiui. Jo modelis būtų toks:rieveksmis, veiksnys, durieveksmiai, papildinys, aplinkybė ir tarinys:

- 60) – ***Ne, tai paskui jis jau kartais su manim lietuviškai kalbėjo.*** DLKT

Buvo rastas 1 sakinyss, kurio modelis yra dar sudėtingesnis – jį sudaro 8 nariai. Kadangi tokio tipo sakinyss buvo vienintelis, jis sąlyginai priskirtas prie šio tipo potipio. Jo modelis būtų toks: trysrieveksmiai, papildinys, dvi aplinkybės, tarinys, veiksnys, t. y. *pr-pr-pr-P-Apl-Apl-T-V*:

- 61) ***Gal dar niekada mokslo į priekį taip greitai ir sėkmingai nebuvo stūmęs priešiškus.*** DLKT

4.4. Ketvirtas tipas

Ketvirtą tipą sudaro beasmeniai sakiniai. Jų modeliai sudaryti arba tik iš trijų narių: durieveksmiai ir tarinys (potipį – trysrieveksmiai ir tarinys), arba iš keturių narių: durieveksmiai, papildinys ir tarinys. Kadangi tokių sakinių rasta tik 8, jie sujungti į vieną beasmenių sakinių tipą.

pr-pr-T

Vieną iš šių sakinių modelį sudaro tik trys nariai: du prieveiksmai ir tarinys. Rastas tik 1 toks sakiny:

- 62) [...] žodis nėra tik tuščias kevalas be branduolio, tik metafora, kuria bandoma prikelti iš nebūties tai, kas praradę gyvastį ir realybę, ko iš tikrųjų **gal jau ir nėra**. DLKT

pr-T₁-pr-T₂

Kitą sakinio modelį sudaro keturi žodžiai, bet trys nariai. Išsidėstymas toks: vienas prieveiksmais, suvestinio ar sudurtinio tarinio viena dalis, kitas prieveiksmais ir suvestinio ar sudurtinio tarinio kita dalis. Rasti 2 tokio modelio sakiniai:

- 63) **Iki šiol nėra gerai suprasta**, kaip nanometrinių dalelių sąveikauja su kitomis medžiagomis, juolab su kūno audiniais. (<http://rtn.elektronika.lt/mi/0304/kiem.html>)
- 64) **Netrukus tenka trumpam sustoti**. (<http://www.vilkobroliai.lt/2013/12/01/pasakojimas-apie-ekspedicija-rusvavandene-pelky-nu-ir-misku-upele-%E2%80%93-viesvile-2-dalis/>)

pr-pr-P-T

Ši modelį sudaro du prieveiksmai, papildinys ir tarinys. Rasti 2 tokio tipo sakiniai:

- 65) *Ir jeigu skubame nupirkti naują disketę su žaidimais, kad tik nesuktų mums galvos, netrukus jau jų nepakaks*. DLKT
- 66) *Gali eiti, tik ne per toli, man greitai vėl tauęs prireiks*. DLKT

pr-pr-pr-T

Šio tipo potipį sudaro sakiniai su trimis prieveiksmais ir tariniu. Rasti 2 tokie sakiniai:

- 67) *Gal šitai laikina, gal netrukus vėl prireiks valdžios struktūras aptarnaujančių intelektualų, tačiau aišku viena – santykiai su valdžia darysis vis komplikuočiau...* DLKT
- 68) *Guoskitės nebent tuo, kad, subankrutavus bendrovei, gal kartais dar liks turto*. DLKT

pr-pr-T₁-P-T₂

Paskutinis šiam tipui priskiriamas modelis sudarytas iš dviejų prieveiksmai, suvestinio tarinio ir papildinio, įsiterpusio tarp tarinio veiksmožodinės dalies ir bendraties. Rastas tik 1 toks sakiny:

- 69) *Bet gal jau nebeilgai liko man kentėti*. DLKT

4.5. Penktas tipas

Penktą tipą sudaro tik du nariai – du prievėksmiai (modelis *pr-pr*). Jie vartojami kaip įspraudai²⁴ ar nepilnieji sakiniai²⁵. Tokie priduriamai pasakyti prievėksminiai sakiniai priskirti atskiram tipui, nes negalima tiksliai numatyti, kokia tvarka šie prievėksmiai būtų pavartoti kartu su veiksniu ir tariniu. Pvz., sakiny *Tai buvo tokia gyvensena. Keičiasi laikai ir šalys, tik **ne visada greitai*** gali būti „atkurtas“ keliais būdais, pvz.:

- a) *Keičiasi laikai ir šalys, tik **jie keičiasi ne visada greitai**.*
- b) *Keičiasi laikai ir šalys, tik **ne visada jie keičiasi greitai**.*
- c) *Keičiasi laikai ir šalys, tik **ne visada greitai jie keičiasi**.*
- d) *Keičiasi laikai ir šalys, tik **keičiasi jie ne visada greitai**.*

Penkto tipo sakinių rasta 13:

- 70) *Tikriausiai kiekvienas mūsų yra ką nors nužudęs, **dažniausiai netyčia, tiesa?*** DLKT
- 71) *Pasitaikydavo mišrių santuokų, vyko migracija – vieni žmonės išvykdavo iš genties – **kartais trumpam, kartais ilgam, kiti sugrįždavo**.* DLKT
- 72) *Tačiau viskas ėmė keistis, jis nebejautė jokios gėdos, o paryčiais abu pažinojo vienas kitą taip puikiai, tarsi visada taip būtų darę ir **visada kartu**.* DLKT

5. APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

Išnagrinėjus 1000 sakinių su dviem / trimis sakininiais prievėksmais, buvo išskirti 43 vartojimo modeliai. Jie suskirstyti į penkis tipus. Pirmą tipą sudaro keturi nariai: du prievėksmiai, veiksny ir tarinys; šio tipo potipį sudaro trys prievėksmiai, veiksny ir tarinys. Antrą tipą sudaro penki nariai: du prievėksmiai, veiksny, tarinys ir penktas narys, kuris įsiterpia tarp pagrindinių keturių narių; šio tipo potipį sudaro trys prievėksmiai, veiksny, tarinys ir įsiterpęs narys. Trečią tipą sudaro šeši nariai: veiksny, tarinys, du prievėksmiai ir du papildomi nariai, kurie yra įsiterpę tarp pagrindinių narių; šio tipo potipį sudaro trys prievėksmiai, veiksny, tarinys ir du papildomi įsiterpę nariai. Ketvirtą tipą sudaro beasmeniai sakiniai: du prievėksmiai ir tarinys (jo potipį – trys prievėksmiai ir tarinys) bei du prievėksmiai, įsiterpęs narys ir tarinys. Penktą tipą

²⁴ Plačiau apie įspraudus žr. Ambrazas, red., 1996: 645.

²⁵ Plačiau apie nepilnuosius sakinius žr.: Balkevičius 1963: 153tt; Labutis 1998: 138tt.

sudaro tik du prievėksmiai. Daugiausia yra pirmojo tipo sakinių – 918, daug mažiau antro tipo sakinių – 57, trečio tipo sakinių pasitaikė tik 4, ketvirto – tik 8, o penkto tipo – tik 13 sakinių.

Nustatyta, kad prievėksmiai gali būti pavartoti prieš tarinį, bet kartu su įsiterpusiu nariu (-iais) (15 modelių), prievėksmiai gali būti pavartoti vienas pasakui kitą ir tiesiogiai prieš tarinį (10 modelių), jie gali būti pavartoti iš karto prieš ir po tarinio (4 modeliai), iš karto prieš ir po suvestinio ar sudurtinio tarinio pirmą narį (3 modeliai), tarp suvestinio ar sudurtinio tarinio dalių (3 modeliai), dar prievėksmiai gali būti pavartoti tiesiogiai po tarinio (2 modeliai), tiesiogiai prieš veiksni ir tarinį (2 modeliai), prieš ir po veiksnio su tariniu (1 modelis), prieš ir po veiksnio su sudurtinio / suvestinio tarinio pirmu nariu (1 modelis), prieš įsiterpusius narius, veiksni su tariniu ir po veiksnio su tariniu (1 modelis) bei gali būti pavartoti patys vieni (1 modelis). Nebuvo nė vieno sakinio, kuriame tarinys būtų pavartotas prieš kitus pagrindinius narius.

Dažniausiai vartojami sakiniai, kurių modelis yra **V-pr-pr-T**: jie sudaro net 75,2 proc. visų aptartų sakinių. Kitų modelių sakiniai vartojami daug rečiau. Net 22 modeliai buvo pavartoti tik po 1 kartą (žr. 1 lentelę).

34 modeliuose (iš 42²⁶) prievėksmiai yra pavartoti prieš tarinį, kas sudaro 97,3 proc. visų aptartų sakinių. 6 modeliuose vienas prievėksmis yra pavartotas prieš tarinį, o antras – po jo. 2 modeliuose abu prievėksmiai yra pavartoti po tarinio. Tai reiškia, kad tikimybė, jog sakininis prievėksmis bus pavartotas sakinyje prieš tarinį, yra didesnė nei 97 proc.²⁷

24 modeliuose du / trys prievėksmiai eina greta tarinio, 8 modeliuose – vienas prievėksmis greta, o kitas atskirtas kitu modelio nariu (-iais), 11 modeliuose du / trys prievėksmiai atskirti nuo tarinio kitu modelio nariu (-iais). Tai rodo prievėksmių „glaudesni“ ryšį su tariniu.

Iš 43 modelių 27 modeliuose du / trys prievėksmiai vartojami vienas greta kito, o 16 modeliuose tarp jų yra įsiterpęs vienas ar keli modelio nariai. Vadinasi, jei sakinyje vartojami du / trys prievėksmiai, jie greičiausiai (tikimybė 62,79 proc.) bus pavartoti vienas greta kito.

²⁶ Iš 42, o ne iš 43, nes penkto tipo modelį sudaro vien prievėksmiai.

²⁷ Priminsiu, kad neutralia prievėksmio pozicija laikoma prievėksmio pozicija tarp predikato ir tiesioginio objekto (žr. Ambrazas 1997: 698).

Dvių / trijų sakiniųrieveksmių vieta
lietuvių kalbos sakiniuose

1 LENTELĖ. Sakinių su dviem / trimis sakininiaisrieveksmais vartojimo modeliai

TIPAS	MODELIS	PAVYZDŽIŲ SKAIČIUS	PROCENTINĖ IŠRAIŠKA
1 tipas	<i>V-pr-pr-T</i>	752	75,2 %
	<i>pr-pr-T-V</i>	37	3,7 %
	<i>pr-pr-V-T</i>	36	3,6 %
	<i>V-pr-T-pr</i>	13	1,3 %
	<i>V-T-pr-pr</i>	6	0,6 %
	<i>pr-V-pr-T</i>	5	0,5 %
	<i>pr-V-T-pr</i>	2	0,2 %
	<i>V-T₁-pr-pr-T₂</i>	13	1,3 %
	<i>pr-V-T₁-pr-T₂</i>	1	0,1 %
	<i>V-T₁-pr-T₂-pr</i>	1	0,1 %
	<i>V-pr-pr-pr-T</i>	41	4,1 %
	<i>pr-pr-pr-T-V</i>	4	0,4 %
	<i>V-pr-pr-T-pr</i>	2	0,2 %
	<i>pr-pr-pr-V-T</i>	2	0,2 %
	<i>V-pr-T-pr-pr</i>	1	0,1 %
	<i>V-pr-pr-T₁-pr-T₂</i>	1	0,1 %
	<i>V-pr-T₁-pr-pr-T₂</i>	1	0,1 %
2 tipas	<i>V-pr-pr-P / Apl-T</i>	34	3,4 %
	<i>pr-pr-P / Apl-T-V</i>	5	0,5 %
	<i>V-P-pr-pr-T / T₁T₂</i>	3	0,3 %
	<i>V-pr-P-pr-T</i>	1	0,1 %
	<i>V-T-P-pr-pr</i>	1	0,1 %
	<i>pr-pr-T-P-V</i>	1	0,1 %
	<i>pr-P-pr-T-V</i>	1	0,1 %
	<i>pr-pr-V-P-T</i>	1	0,1 %
	<i>pr-P-V-pr-T</i>	1	0,1 %
	<i>V-T₁-P / Apl-pr-pr-T₂</i>	2	0,2 %
	<i>V-pr-pr-T₁-P-T₂</i>	1	0,1 %
	<i>V-T₁-pr-pr-P-T₂</i>	1	0,1 %
	<i>V-pr-pr-P-pr-T</i>	2	0,2 %
	<i>V-pr-pr-pr-P-T</i>	1	0,1 %
	<i>pr-pr-pr-V-P-T</i>	1	0,1 %
	<i>pr-pr-pr-Apl-(T)-V</i>	1	0,1 %

TIPAS	MODELIS	PAVYZDŽIŲ SKAIČIUS	PROCENTINĖ IŠRAIŠKA
3 tipas	<i>pr-P-P-V-T-pr</i>	1	0,1 %
	<i>V-pr-pr-Apl-P-T</i>	1	0,1 %
	<i>pr-V-pr-pr-P-Apl-T</i>	1	0,1 %
	<i>pr-pr-pr-P-Apl-Apl-T-V</i>	1	0,1 %
4 tipas	<i>pr-pr-T</i>	1	0,1 %
	<i>pr-T₁-pr-T₂</i>	2	0,1 %
	<i>pr-pr-P-T</i>	2	0,2 %
	<i>pr-pr-pr-T</i>	2	0,2 %
	<i>pr-pr-T₁-P-T₂</i>	1	0,1 %
5 tipas	<i>pr-pr</i>	13	1,3 %

Pragmatiniais sumetimais prieveiksmiai gali būti pavartoti įvairiose sakinio pozicijose. Kartais taip atsitinka, kai pats prieveiksmis gauna didesnę reikšmės krūvį ir yra perkeliamas iš įprastos pozicijos į kitą, kartais, kai didesnę reikšmės krūvį gauna sakinio veiksnys ar papildinys / aplinkybė. Tačiau, kaip parodė tyrimas, tai pavieniai atvejai. Jeigu žiūrėtume 1, 2 ir 3 tipo modelius (jie sudaro 97,9 proc. visų aptartų sakinių), pamatytume, kad dažniausiai sakininiai prieveiksmiai vartojami po veiksnio ir prieš tarinį (tai sudaro 85,4 proc. visų aptartų sakinių). Ši pozicija turėtų būti laikoma neutralia ir pagrindine sakinių prieveiksmių pozicija. Vadinasi, sakininiai prieveiksmiai savo pozicija niekuo nesiskiria nuo predikato prieveiksmių.

Visa tai rodo, kad lietuvių kalbos žodžių tvarkos laisvumas yra tik sąlyginis, neabsoliutus²⁸, o sakinių prieveiksmių vieta – gana fiksuota ir dažniausiai nesusiejama nuo tarinio.

LITERATŪRA

Ambrazas Vytautas 2006: *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Ambrazas Vytautas, ed., 1997: *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.

Ambrazas Vytautas, red., 1985: *Грамматика литовского языка*. Vilnius: Mokslas.

²⁸ Žr.: Balkevičius 1963: 26; Sirtautas, Grenda 1988: 194tt.

Ambrasas Vytautas, red., 1996: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Balkevičius Jonas 1963: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Beijer Fabian 2002: *On the Relative Order of IP-adverbials*. Prieiga internete: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.13.1511&rep=rep1&type=pdf>.

Bellert Irena 1977: On semantic and distributional properties of sentential adverbs. – *Linguistic Inquiry* 8, 337–351.

Bhatia Archana 2006: Testing Cinque's hierarchy: Adverb Placement in Hindi. – *LSO working papers in linguistics*. Vol. 6. Madison: University of Wisconsin. Linguistics Student Organization, 10–25. Prieiga internete: http://vanhise.lss.wisc.edu/ling/files/ling_old_web/lso/wpl/6/bhatia.pdf.

Bobaljik Jonathan David 1999: Adverbs: The Hierarchy Paradox. – *Glott International* 4.9/10, 1–6. Prieiga internete: <http://www.bobaljik.uconn.edu/papers/adverbs.pdf>.

Burov Aleksej 2011: *Laikorieveksmis – leksinė priemonė laiko suvokimo modeliams reikšti. Tarpdalykinė Nybelungų giesmės (B rankraštis) analizė*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius. Prieiga internete: <https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=50&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi478WxnqTgAhUV8uAKHaISDcU4KBAWMA16BAgAEAI&url=http%3A%2F%2Ftalpykla.elaba.lt%2Felaba-fedora%2Fobjects%2Felaba%3A1997426%2Fdatastreams%2FMAIN%2Fcontent&usg=AOvVaw0YF0FJsD3EkCpbdXZHUwcH>.

Butkevičiūtė Beata 2015: Dėl vietosrieveksmių bura-, ora- ir šura- vartosenos turkų kalboje. – *Taikomoji kalbotyra* 7. Prieiga internete: <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/68>.

Cinque Guglielmo 1999: *Adverbs and Functional Heads: A Cross-linguistic Perspective*. New York: Oxford University Press.

Cruschina Silvio 2010: *On the syntactic status of sentential adverbs and modal particles*. Prieiga internete: https://www.academia.edu/20975028/On_the_syntactic_status_of_sentential_adverbs_and_modal_particles_2010_.

Čižik-Prokaševa Veslava 2018: Cinque'srieveksmių hierarchija ir lietuvių kalbos duomenys. – *Acta Linguistica Lithuanica* LXXVIII, 149–215.

DLKT – Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centro sudarytas *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt/>

Holvoet Axel 2009: *Bendrosios sintaksės pagrindai*. Vilnius: Sapnų sala.

Holvoet Axel, Čižik-Prokaševa Veslava 2005: Papildiniai ir aplinkybės. – *Gramatinių funkcijų tyrimai (Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3)*, red. Holvoet Axel, Judžentis Artūras, Mikulskas Rolandas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 65–92.

Holvoet Axel, Mikulskas Rolandas 2009: *Laisvieji antriniai predikatyvai*. Prieiga internete: old.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Laisvieji%20antriniai%20predikatyvai.pdf.

Holvoet Axel, Pajėdienė Jūratė 2005: Aplinkybės ir jų tipai. – *Gramatinių funkcijų tyrimai (Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3)*, red. Axel Holvoet, Artūras Judžentis, Rolandas Mikulskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 93–116.

Jablonskis Jonas 1997: *Lietuvių kalbos gramatika (1922 m.)*. Trečiasis fotografuotinis leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Judžentytė Gintarė 2013: Lietuvių kalbos vietos prieveiksmių semantinių tyrimų apžvalga. – *Lietuvių kalba 7*. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/49>.

Kruopas Jonas, ats. red., 1957: *M. Danielis Kleiniū „Pirmoji lietuvių kalbos gramatika“ (1653)*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Kuršaitis Frydrichas 2013: *Lietuvių kalbos gramatika 1876*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla (parengė B. Kabašinskaitė).

Labutis Vitas 1998: *Lietuvių kalbos sintaksė* (antrasis pataisytas leidimas). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, 1–20 (1941–2002), elektroninis leidimas, vyr. red. Gertrūda Naktinienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt

Morkūnas Kazys, sud., 2008: *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Otrębski Jan 1956: *Gramatyka języka litewskiego. Nauka o formach III*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.

Palionis Jonas, sud., 1957: *J. Jablonskis „Rinkiniai raštai“ I*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Piñón Christopher 2006: *Modal adverbs again*. Prieiga internete: http://pinon.sdf-eu.org/work/pinon_maa_ho.pdf.

Schleicher Augustas 1856: *Litauische Grammatik*. Prag: J. G. Calve'sche Verlagsbuchhandlung.

Sirtautas Vytautas, Grenda Česys 1988: *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Mokslas.

Stundžia Bonifacas, spec. red., 1997: *Sapūno ir Šulco gramatika Compendium Gramaticæ Lithvanicæ*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Ulvydas Kazys, vyr. red., 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2. Morfologija*. Vilnius: Mintis.

Ulvydas Kazys, vyr. red., 1976: *Lietuvių kalbos gramatika 3. Sintaksė*. Vilnius: Mokslas.

Valiulytė Elena 1976: Prieveiksminiai junginiai. – *Lietuvių kalbos gramatika 3. Sintaksė*, red. Kazys Ulvydas. Vilnius: Mintis, 271–275.

Wenger Neven 2009: *Cinque's Functional Hierarchy*. Syntax Reading Circle (SRC) notes (2009/02/09). Heidelberg: Universität Heidelberg. Prieiga internete: http://www.iwo-iwanov.info/mediapool/36/361457/data/SRC_Part_I_/Neven_-_Cinque_s_Functional_Hierarchy.pdf.

Wilson Stephen, Saygin Ayşe Pinar 2001: Adverbs and Functional Heads in Turkish: Linear Order and Scope. – *Proceedings of WECOL 2001: Western Conference on Linguistics*. Seattle, WA, USA. Prieiga internete: <http://crl.ucsd.edu/~saygin/papers/WECOLpaper.pdf>.

Zyman Erik 2011–2012: *Two Investigations of Adverbs and Clause Structure in English*. Senior Thesis, Princeton University. Prieiga internete: http://people.ucsc.edu/~ezyman/adverbs_clause_structure.pdf.

1 PRIEDAS
Prieveiksmių klasifikacija²⁹

Mood _{evidential} (netikrumorieveiksmiai)	angl. <i>allegedly</i>	liet. <i>greičiausiai, tikrai, tikriausiai</i>
Mod _{epistemic} (tikimybėsrieveiksmiai)	angl. <i>probably</i>	liet. <i>turbūt</i>
T _{past} (būtojo laikorieveiksmiai)	angl. <i>once</i>	liet. <i>kartą, kadaise, kažkada, vakar</i>
T _{future} (būsimojo laikorieveiksmiai)	angl. <i>then</i>	liet. <i>po to, paskui</i>
Mod _{irrealis} (nerealumorieveiksmiai)	angl. <i>perhaps</i>	liet. <i>galbūt, gal</i>
Mod _{necessity} (būtinumorieveiksmiai)	angl. <i>necessarily</i>	liet. <i>būtinai</i>
Mod _{possibility} (galimybėsrieveiksmiai)	angl. <i>possibly</i>	liet. <i>galbūt, gal</i>
Asp _{habitual} (įprastumorieveiksmiai)	angl. <i>usually</i>	liet. <i>paprastai, dažniausiai</i>
Asp _{repetitive} (pasikartojimorieveiksmiai)	angl. <i>again</i>	liet. <i>vėl, dar</i>
Asp _{frequentative} (dažnumorieveiksmiai)	angl. <i>often</i>	liet. <i>dažnai, neretai, kartais</i>
Mod _{volitional} (valiosrieveiksmiai)	angl. <i>intentionally</i>	liet. <i>tyčia, sąmoningai, specialiai</i>
Asp _{celerative} (greitumorieveiksmiai)	angl. <i>quickly</i>	liet. <i>greitai, skubiai</i>
T _{anterior} (pirmumorieveiksmiai)	angl. <i>already</i>	liet. <i>jau</i>
Asp _{terminative} (baigtumorieveiksmiai)	angl. <i>no longer</i>	liet. <i>(jau) nebe, daugiau ne</i>
Asp _{continuative} (tęstinumorieveiksmiai)	angl. <i>still</i>	liet. <i>iki šiol, vis dar</i>
Asp _{perfect} (absoliutumorieveiksmiai)	angl. <i>always</i>	liet. <i>visada, visuomet</i>
Asp _{retrospective} (retrospektyvosrieveiksmiai)	angl. <i>just</i>	liet. <i>ką tik</i>
Asp _{proximative} (artimumorieveiksmiai)	angl. <i>soon</i>	liet. <i>greitai, netrukus</i>
Asp _{durative} (trukmėsrieveiksmiai)	angl. <i>briefly</i>	liet. <i>trumpai, trumpam, ilgai</i>
Asp _{generic/progr.} (būdingumorieveiksmiai)	angl. <i>characteristically</i>	liet. <i>tipiškai, kaip paprastai</i>
Asp _{prospective} (numatomumorieveiksmiai)	angl. <i>almost</i>	liet. <i>beveik, vos ne</i>
Asp _{sg.completive} (pilnumorieveiksmiai)	angl. <i>completely</i>	liet. <i>visai, visiškai</i>
Voice (kokybėsrieveiksmiai)	angl. <i>well</i>	liet. <i>gerai, blogai</i>

²⁹ Lentelėje pateikiami straipsnyje tiriamirieveiksmiai ir autorės išversti G. Cinque'ės vartojami terminai. Primenu, kad lietuvių kalbos sintaksėse ir gramatikose skiriami būdorieveiksmiai ir aplinkybiniairieveiksmiai (juos sudaro vietos, laiko, priežasties ir tikslorieveiksmiai).

The Position of Two/Three Sentence Adverbs in Lithuanian Sentences

SUMMARY

By referring to the examples found in the study, the article establishes the models of positioning of two/three adverbs in a single sentence. It is attempted to determine whether an adverb can indeed appear freely in a sentence and whether two or three adverbs can be used in any position in a single sentence. It was found in which position sentence adverbs are used most commonly. The article mostly refers to the examples taken from the *Corpus of Contemporary Lithuanian Language* developed by the Centre of Computational Linguistics of Kaunas Vytautas Magnus University and the examples found through the web search engine *Google*.

After analysing 1,000 sentences with two/three sentence adverbs, 43 models were distinguished. They were divided into five types. The first type has four members: two adverbs, the subject and the predicate; the subtype of this type includes three adverbs, the subject and the predicate. The second type consists of five members: two adverbs, the subject, the predicate and the fifth member, which intervenes between the four principal members; the subtype of this type consists of three adverbs, the subject, the predicate and an intervening member. The third type is comprised of six members: the subject, the predicate, two adverbs and two additional members intervening between the principal members; the subtype of this type consists of three adverbs, the subject, the predicate and two additional intervening members. The fourth type is comprised of impersonal sentences: two adverbs and the predicate (its subtype consists of three adverbs and the predicate) and two adverbs, an intervening member and the predicate. The fifth type is represented by two adverbs only. The sentences of the first type prevail; they account for 918 sentences. The sentences of the second type are significantly less common; there are 57 sentences of this type. There were barely 4 sentences of the third type, only 8 sentences of the fourth type, and only 13 sentences of the fifth type.

Adverbs may precede the predicate but they can go together with the intervening member(s) (15 models); one adverb may follow another and go immediately before the predicate (10 models); they can appear immediately before and after the predicate (4 models); immediately before and after the first member of the complex or compound predicate (3 models); between the components of the complex or compound predicate (3 models). Adverbs may also go immediately after the predicate (2 models); they can immediately precede the subject and the predicate (2 models); they may be used before and after the subject with the predicate (1 model); before and after the subject with the first member of the complex/compound predicate (1 model); before the intervening members, the subject with the predicate and after the subject with the predicate (1 model); they can also be used on their own (1 model).

Sentences of the model **S-adv-adv-P** prevail: they account for as many as 75.2 per cent of the sentences under discussion. The sentences of other models are much less common. As many as 22 models were used only once (see Table 1).

Adverbs precede the predicate in 34 models (out of 42), which account for 97.3 per cent of all the sentences concerned. One adverb precedes the predicate and another follows it in 6 models. Both adverbs go after the predicate in 2 models. It means that the probability that a sentence adverb will precede the predicate in a sentence is higher than 97 per cent.

In 24 models two/three adverbs appear next to the predicate; in 8 models one adverb goes next to the predicate and another is separated by (an)other member(s) of the model; in 11 models, two/three adverbs are separated from the predicate by (an)other member(s) of the model. It shows a “closer” relation between adverbs and the predicate.

Out of 43 models, two or three adverbs go one after another in 27 models, whereas one or several members of the model intervene between them in 16 models. It means that if two or three adverbs are used in a sentence, they will most likely appear one after another (with the probability of 62.79 per cent).

For pragmatic purposes adverbs may appear in various positions in a sentence. Sometimes it happens that the adverb itself is associated with a greater meaning; yet in other cases a greater meaning falls to the subject or the object/adverbial modifier in a sentence. However, as shown by the study, these are isolated cases only. If we take a look at the models of types 1, 2 and 3 (they account for 97.9 per cent of all the sentences under discussion), we will see that sentence adverbs are usually used after the subject and before the predicate (85.4 per cent of all the sentences in question). This position should be considered a neutral and principal position of sentence adverbs. It means that by their position sentence adverbs do not differ from predicate adverbs.

The above data show that the freedom of word order in the Lithuanian language is only conditional, not absolute, and the position of sentence adverbs is rather fixed and is usually associated with the predicate.

Įteikta 2018 m. gruodžio 20 d.

VESLAVA ČIŽIK-PROKAŠEVA

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

veslava.prokaseva@lki.lt